

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК

щодо проблемних питань застосування положень

Закону України «Про захист прав споживачів»

Вступ

1. Листом №1111/0/27-19 від 19.11.2019 Вченого секретаря Науково-консультативної ради при Верховному Суді Л. М. Лобойка надіслано звернення Голови Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Гулька Б. І. про підготовку наукового висновку щодо проблемних питань застосування деяких положень Закону України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 №1023-XII. На підставі аналізу поставлених запитань, чинного законодавства та практики його застосування вважаємо за доцільне зауважити наступне.

Законодавство

1. Відповідно до частини першої статті 1054 ЦК України за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.
2. Особливості регулювання відносин за договором про надання споживчого кредиту встановлені також і Законом України «Про захист прав споживачів».
3. Законом України від 01 грудня 2005 року № 3161-IV Закон України «Про захист прав споживачів» був викладений в новій редакції, яка запровадила законодавче регулювання права споживача в разі придбання ним продукції у кредит (стаття 11) та визнання недійсними умов договорів, що обмежують права споживача внаслідок їх несправедливості (стаття 18).
4. За положеннями частини п'ятої статті 11, частин першої, другої, п'ятої, сьомої статті 18 Закону України «Про захист прав споживачів» (в редакції, що діяла до 16.10.2011 року) до договорів зі споживачами про надання

споживчого кредиту застосовуються положення цього Закону про несправедливі умови в договорах, зокрема положення, згідно з якими передбачаються зміни в будь-яких витратах за договором, крім відсоткової ставки.

5. Продавець (виконавець, виробник) не повинен включати у договори із споживачем умови, які є несправедливими. Умови договору є несправедливими, якщо всупереч принципу добросовісності його наслідком є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача. Якщо положення договору визнано несправедливим, включаючи ціну договору, таке положення може бути змінено або визнано недійсним. Положення, що було визнане недійсним, вважається таким з моменту укладення договору.

6. Аналіз зазначених норм дає підстави для висновку, що несправедливими є положення договору про споживчий кредит, які містять умови про зміни у витратах, зокрема щодо плати за обслуговування кредиту, і це є підставою для визнання таких положень недійсними.

7. Відповідно до ч. 8 ст. 18 Закону України "Про захист прав споживачів" нечіткі або двозначні положення договорів зі споживачами мають тлумачитися на користь споживача.

8. Крім того, відповідно до ст. 55 Закону України "Про банки і банківську діяльність" відносини банку з клієнтом регулюються законодавством України, нормативно-правовими актами Національного банку України та угодами (договорами) між клієнтом та банком.

9. В свою чергу, відповідно до пункту 3.6 Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту, затверджених Постановою правління Національного банку України від 10 травня 2007 року № 168 (втратила чинність 10.06.2017р.), банки не мають права встановлювати платежі, які споживач має сплатити на користь банку за дії, які банк здійснює на власну користь (ведення справи, договору, облік заборгованості споживача тощо), або за дії, які споживач здійснює на користь

банку (прийняття платежу від споживача, тощо), або що їх вчиняє банк або споживач з метою встановлення, зміни або припинення правовідносин (укладення кредитного договору, внесення змін до нього, прийняття повідомлення споживача про відкликання згоди на укладення кредитного договору тощо).

10. Отже, в тому випадку, якщо умовами певних пунктів кредитних договорів (зокрема, укладених до 2010 р.) встановлюються суми комісії у вигляді винагороди за надання послуг, які позичальник не замовляв, або за надання послуг, що не пов'язані безпосередньо з наданням споживчого кредиту (резервування ресурсів, проведення моніторингу, обслуговування кредиту тощо), то такі умови є несправедливими. В свою чергу, визнання судами умов кредитного договору несправедливими є підставою для визнання таких положень недійсними.

11. Положеннями статті 204 ЦК України закріплено презумпцію правомірності правочину. Ця презумпція означає, що вчинений правочин вважається правомірним, тобто таким, що породжує, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки, доки ця презумпція не буде спростована, зокрема, на підставі рішення суду, яке набрало законної сили. У разі неспростування презумпції правомірності договору всі права, набуті сторонами правочину за ним, повинні безперешкодно здійснюватися, а обов'язки, що виникли внаслідок укладення договору, підлягають виконанню (саме така правова позиція викладена у постанові Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 року у справі № 2-383/2010 (провадження № 14-308цс18)).

12. За змістом статті 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недотримання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою - третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу. Недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена

законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин). Оспорюваний правочин може бути визнаний недійсним лише за рішенням суду.

13. Враховуючи те, що положеннями ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів» закріплено наслідки визнання умов договору несправедливими у вигляді визнання їх недійсними, а тому в цьому випадку має бути відповідне судові рішення.

Висновок:

14. Умови кредитних договорів, укладених до 2010 року, про встановлення вищевказаних комісій/платежів не відповідають положенням статті 11 Закону України «Про захист прав споживачів» та пункту 3.6 Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту, затверджених Постановою правління Національного банку України від 10 травня 2007 року № 168.

15. За відсутністю судового рішення про визнання недійсними умов кредитного договору, якими такі комісії/платежі встановлені, відсутні підстави для відмови в задоволенні позовних вимог фінансової установи про стягнення нарахованих комісій/платежів.

У разі необхідності готові надати додаткові пояснення.

З повагою,

О. Кот

Член НКР при ВС,

доктор юридичних наук, старший дослідник